

Mészáros Tamás

Okinava és az amerikai katonai bázisok kérdése

Az okinavai amerikai katonai jelenlét kérdése a mai napig érzékeny pontja mind a japán–amerikai külpolitikai kapcsolatoknak, mind pedig Japán belpolitikai viszonyainak, különösképpen a helyi politikának. A kérdés övező bel- és külpolitikai viták gyökerei a szigetcsoport világháborút követő amerikai megszállásának időszakig nyúlnak, s az 1972-es reverziót követően sem oldódtak meg.

A szigetcsoport a második világháború kelet-ázsiai hadszínterének legnagyobb szabású és egyben legvéresebb partraszállását követően került az Egyesült Államok megszállása alá. Az okinavai csata 1945. április elejétől június közepéig, 82 napon át tartott, a harcok során tizenkétezer szövetséges és százezer japán katona, valamint közel százötvenezer ezer civil vesztette életét. A szigetcsoport elfoglalása az amerikaiak szigetről-szigetre való előrenyomulásának („békaugrás” taktika) végállomása volt. Az Egyesült Államok hadereje Okinaváról tervezte megindítani a Japán elleni szárazföldi inváziót, mely azonban az augusztus eleji atomtámadások, illetve a szigetország azokat követő kapitulációjának (augusztus 15.) következtében elmaradt.

A szigetcsoport jövőjéről a világháború lezárását követően – a japán megszállás egyéb kérdéseire hasonlóan – vita alakult ki az amerikai hadsereg és a külügyminisztérium között. A vezérkar a terület elhelyezkedéséből adódó stratégiai fontossága miatt Okinava amerikai uralom alatt maradását és állandó katonai bázissá alakítását akarta elérni. A hadsereg vezetői a háborút követő években a szigetország lefegyverzésének ellenére továbbra is tartottak a japán militarizmus újraéledésétől, így „látens veszélyforrásként”

tekintettek Japánra.¹ E veszély felügyeletére és kontrollálására a jelentős okinavai katonai jelenlétet tartották a legjobb eszköznek, amely emellett a demilitarizált, így saját területét megvédeni képtelen Japánt fenyegető esetleges külső támadásokkal szemben is védelmet nyújtott volna. A terület stratégiai jelentősége ugyanakkor nemcsak Japán ellenőrzését és védelmét illetően volt kiemelkedő, a vezérkar ugyanis a szigetcsoportot egyrészt egy az Aleut-szigetektől a Fülöp-szigetekig húzódó csendes-óceáni védelmi vonal részeként, másrészt fekvéséből adódóan a kelet-ázsiai térségbe irányuló katonai beavatkozások egy lehetséges központjaként képzelte el.² A külügyminisztérium ugyanakkor a fenti állásponttal szembehelyezkedve elzárkózott a terület katonai erőddé alakításától, s a szigetek japán fennhatóság alá való visszahelyezését támogatta, egyrészt a nagyszámú, közel háromnegyedmillió fős civil lakosság jelenléte, másrészt a permanens megszállás, illetve bázisépítés pénzügyi–gazdasági terhei miatt.³

Nem volt egyetértés a hadsereg és a diplomáciai kar között a sziget lakosságának kulturális és etnikai hovatartozását illetően sem. Douglas MacArthur tábornok, a szövetséges hatalmak főparancsnoka (*Supreme Commander of the Allied Powers*), a japán megszállás vezetője a katonai megfontolások mellett kulturális okokból is a szigetcsoport Japánról való leválasztása mellett volt. Úgy vélte, hogy az okinavaiak „nem japánok”, nem asszimilálódtak a japán társadalomba, illetve hogy a japánok kifejezetten lenézték őket. Megfogalmazása szerint a helyi lakosság „egyszerű, jóindulatú” emberekből állt, akik gazdasági szempontból jól járnának a bázisépítéssel, s ebből kifolyólag elfogadnák az amerikai katonai jelenlétet a szigeteken.⁴ Ezzel szemben a külügyminisztérium állásfoglalása szerint a helyiek nyelvükben és kultúrájukban szorosan kötődtek Japánhoz.

A japánok és az okinavaiak kapcsolata, illetve a rjúkjúiakat érő diszkrimináció valóban kényes témának tekinthető. A terület csak 1879-ben, annexiót követően lett Japán prefektúrája, azelőtt a független Rjúkjú Királyság része volt, mely Kínával is szoros kapcsolatokat ápolt. A rjúkjúiak etnikai, kulturális, nyelvi és történelmi szempontból is nagyon közel állnak a japánokhoz,⁵ ugyanakkor a helyiek megítélése szerint a tokiói kormányzat gyakran igen mostohán bánt, illetve bánik velük. A helyi vélemények szerint a világháború során Tokió gyakorlatilag feláldozta a szigeteket a négy fő sziget védelme érdekében, emellett a birodalmi hadsereg számos háborús bűnt követett el az okinavai lakossággal szemben, s a japán vezetés a harcok lezárulását követően is magukra hagyta a rjúkjúiakat. MacArthur és Hirohito császár 1947. szeptemberi levelezése alapján az uralkodó nem emelt kifogást Okinava amerikai megszállása ellen, sőt, támogatásáról biztosította a tábornokot a kérdésben. A császárhoz hasonlóan a tokiói kormányzat számára sem bírt jelentős fontossággal Okinava kérdése.⁶

A vezérkar és a külügyminisztérium közötti nézeteltérés 1948 februárjában, George F. Kennan tokiói látogatását követően oldódott fel. MacArthur meggyőzte Kennant – aki a külügyminisztérium tervezési osztályának (*Policy Planning Staff*) vezetőjeként, valamint a hosszú távirat szerzőjeként a washingtoni külpolitikai döntéshozatal befolyásos szereplője volt – az okinavai kérdés rendezésének fontosságáról, illetve a sziget amerikai fennhatóság alatt tartásának és permanens katonai bázissá alakításának biztonságpo-

¹ Sarantakes [2000] xv.

² Eldrige [2001] 16–28

³ Sarantakes [2000] 26

⁴ „The People were not Japanese, and had never been assimilated when they had come to the Japanese main islands. The Japanese looked down on them. They were simple and good natured people, who would pick up a good deal of money and have a reasonably happy existence from an American base development in the Ryukyus” Torijama [2003] 4

⁵ Braibanti [1954] 5–11

⁶ Ota–Mijagi–Hoszaka [1987] 22–28, Egami [1994] 6–7

litikai jelentőségéről.⁷ Kennan meggyőzésében a stratégiai szempontok mellett valószínűleg szerepe volt a fent említett, a császártól származó leveleknek – melyekre a tokiói utazását követő jelentésében utalást is tett –, illetve a tokiói kormányzat által a kérdésben mutatott közönynek is.⁸ Egy három hónappal későbbi jelentésben a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) is a hadsereg álláspontjához hasonló észrevételeket fogalmazott meg Okinavával kapcsolatban,⁹ így 1948-ra minden jelentős amerikai külügyi szerv a bázisépítés pártjára állt.

Habár 1948–1949 fordulójára gyakorlatilag eldőlt a szigetek sorsa, a terület feletti amerikai fennhatóság jogi alapjáról, illetve mértékéről tovább folyt a vita Washingtonban. A terület amerikai irányításának jogi státuszát végül a San Franciscó-i békeszerződés rendezte, melynek harmadik pontjában Japán elfogadta, hogy a 29. északi szélességi foktól délre eső szigetei – így Okinava is – az ENSZ felé benyújtandó gyámsági kérelem alapján az Egyesült Államok igazgatása alá kerüljenek, s amely kérelem benyújtásáig és elfogadásáig e szigetek felett az Egyesült Államok gyakoroljon fennhatóságot. Az Egyesült Államok a fenti megfogalmazás ellenére nem nyújtott be gyámsági kérelmet az említett területekre, mivel azt az ENSZ Gyámsági Tanácsa nem fogadta volna el, azonban a kérdés illetően jogi rendezése úgy tette lehetővé Washington számára Okinava teljes körű uralmát, hogy eközben fennmaradt Japán reziduális szuverenitása a szigetek felett.¹⁰

A szigetek jövőjéről való döntéshozatal elhúzódásának következtében Okinaván az 1950-es évek elejéig katasztrofális állapotok uralkodtak. Az okinavai csata során a háborút megelőzően is igen elmaradott sziget épített környezetének kilencven százalékát lerombolták, s a természeti környezetben is jelentős károk keletkeztek. A lakáskörülmények kétségbeejtőek voltak, rossz volt az élelem- és vízellátás, illetve a közlekedési helyzet is – az itt állomásozó amerikai katonák az áldatlan állapotok miatt „sziklaként” (*the rock*) emlegették a szigetet. Az újjáépítés a washingtoni viták miatt csak 1949–1950 fordulóján kapott lendületre, miután az Egyesült Államok megduplázta a sziget megszállására szánt összeget.¹¹

Szintén az ötvenes évek elején került sor az okinavai igazgatási struktúra kialakítására. A sziget 1946 közepéig a haditengerészet, azt követően pedig a hadsereg katonai irányítása alatt állt. 1950 decemberében állították fel a területet 1972-ig kormányzó amerikai polgári adminisztrációt (*United States Civil Administration of the Ryukyu Islands* – USCAR), a helyi lakosság önkormányzati szerve, a Ryukyu Szigetek Kormányzata (*Government of the Ryukyu Islands* – GRI) 1952 áprilisában alakult meg. Az USCAR csak nevében volt polgári igazgatási szerv, valójában egy katonai irányítótestület volt, mely alapvető prioritása a hadi műveletek zökkenőmentességének biztosítása volt. A helyi kormányzó által irányított GRI rendelkezett ugyan törvényhozási jogkörrel felruházott parlamenttel, melybe többpárti választások alapján delegálták a képviselőket, azonban e kormányzat az USCAR-nak alárendelve működött, így csak a katonai igazgatás által támogatott és elfogadott rendelkezései léphettek hatályba. A GRI mellett a települések önkormányzatai sem élveztek számottevő döntési szabadságot, mivel egyfelől az infrastrukturális beruházásokra és egyéb közösségi fejlesztésekre szánt amerikai segélyek allokációjáról az USCAR határozott, másfelől a katonai kormányzat olykor ké-

⁷ Sarantakes [2000] 42–43

⁸ Ota–Mijagi–Hoszaka [1987] 24–25

⁹ Sneider [2007] 3–4

¹⁰ Megjegyzendő, hogy a San Franciscó-i szerződésben harmadik pontjában foglalt területek közül a kisebb területű, s katonailag is csekélyebb jelentőségű Amami-szigeteket az Egyesült Államok 1953-ban visszaadta Japánnak.

¹¹ Torijama [2003] 1–5

nye-kedve szerint váltotta le azon demokratikusan megválasztott polgármestereket, akiknek – általában bázisellenes és/vagy kommunista – nézetei és elképzelései szemben álltak a katonai szervek érdekeivel.¹²

A sziget gazdasági helyreállításával és az igazgatási struktúra kialakításával párhuzamosan a katonai bázisok kiépítése is megkezdődött, mely folyamatnak a koreai háború kitörése jelentős lendületet adott. Ugyanakkor MacArthur vélekedésével ellentétben az okinavaiak korántsem fogadták el az amerikai katonai jelenlétet, a támaszpontok szaporodásával egyre erősödött a megszállókkal szembeni helyi ellenállás. Az amerikaiak és a helyiek közti szembenállás a kormányzati rendszer fent említett anomáliái mellett elsősorban a hadsereg bázisépítéssel kapcsolatos, gyakran erőszakos földkisajátításai miatt kezdett kiéleződni, mely az 1950-es évek közepére széleskörű ellenállási mozgalom kialakulásához vezetett („*sima gurumi toszo*” vagy „*island wide struggle*”).¹³ A földkisajátítások, illetve a bérleti díjak körüli viták következtében a rjúkjúi törvényhozás 1954-ben egy négy elvet magában foglaló határozatot fogalmazott meg, amelyben a további földfoglalások beszüntetését, a földtulajdonosok egy összegben történő kárpótlásának felfüggesztését, valamint a bázisépítésre használt területek utáni kompenzáció összegének növelését követelte.¹⁴ Az Egyesült Államok azonban elutasította ezen követeléseket, a kérdés vizsgálatára felkért Price Bizottság 1956 június 13-ai jelentésben egyrészt kijelentette, hogy az amerikai érdekek elsősorban stratégiai–katonai jellegűek, így a lakosság tiltakozása ellenére kiállt az egyösszegű kompenzáció gyakorlata mellett, habár elismerte a földtulajdonosoknak fizetett kárpótlás növelésének szükségességét.¹⁵

A tömegmegmozdulások következtében ugyan 1957–1958-ban sor került az igazgatási struktúra, illetve a sziget gazdasági életének és a hadsereg földpolitikájának részleges megreformálására, azonban e mérsékelt változások korántsem elégítették ki az okinavaiak igényeit, így a szigetek japán fennhatóság alá való visszajuttatásáért a GRI és a lakosság által folytatott, mind békés, mind erőszakos elemeket felvonultató harc egészen az 1960-as évek végéig folytatódott. Az amerikai irányítás elleni tiltakozás a kormányzati struktúra, illetve a földkisajátításokból fakadó és egyéb, gazdasági jellegű sérelmek¹⁶ mellett számos más aspektussal is kiegészült. Az okinavaiak elégedetlensége egyrészt a hadi műveletek által okozott zaj- és környezetszennyezésnek, illetve a katonák erőszakos bűncselekményeinek a mindennapi életükre gyakorolt negatív hatásai miatt is erősödött, másrészt a bázisellenességgel párhuzamosan kialakult, egyre népesebb pacifista mozgalmak többek között a japán „békealkotmány” joghatósága alá tartozást jelölték meg céljukként.¹⁷

A helyi tiltakozási mozgalmak erősödésének ellenére a tokiói vezetés az 1950-es évek során még nem tett jelentős lépéseket Okinava visszaszerzésére, mivel a rjúkjúi amerikai katonai jelenlét növelése lehetővé tette a Japánban állomásozó csapatok kivonását, és ezáltal a szigetországban lévő támaszpontok számának és területének jelentős csökkentését. 1952 és 1960 között a Japán területén található amerikai katonai létesítmények területe 33 000 hektárról 8000 hektárra csökkent, míg ezzel párhuzamosan az okinavai támaszpontok mérete 42 000 hektárról 75000 hektárra nőtt.¹⁸ A japán–amerikai szövetség, valamint az Egyesült Államok Okinava-politikájának hallgatólagos támogatása azonban az 1960-as évekre Japánban is komoly tiltakozási akciókhoz vezetett. A külön-

¹² Aldous [2003] 4–7

¹³ Id. Tandzsi [2006] 53–76

¹⁴ Aldous [2003] 8–9, Torijama [2003] 7

¹⁵ Ota–Mijagi–Hoszaka [1987] 66–69

¹⁶ Higa [1963] 4–8

¹⁷ Tandzsi [2006] 77–105

¹⁸ Torijama [2003] 10–11

böző baloldali és pacifista csoportok által szervezett tüntetéssorozatok az 1951-es japán–amerikai védelmi paktum 1960-as megújításával kapcsolatban lángoltak fel,¹⁹ s a tiltakozómozgalmak a katonai megállapodás mellett Okinava kérdését is zászlajukra tűzték. Ezen csoportok egyik legfőbb jellemzője az atomfegyver-ellenesség volt, mely kérdéskört illetően – az érthető történelmi okokból kifolyólag – gyakorlatilag a teljes japán közvélemény azonos állásponton volt. Mindez azért bírt kiemelkedő jelentőséggel Okinava kérdésével kapcsolatban, mivel a szigeteken az amerikai hadsereg atomfegyvereket is tárolt, ami önmagában is nagyban növelte a Rjúkjúk visszaszerzésének belföldi támogatottságát. Emellett Okinava ügye a vietnami háború elleni tiltakozásokkal is összefonódott, miután a délkelet-ázsiai harcok támogatásában kiemelt szerepet töltöttek be a rjúkjúi bázisok.²⁰

Az egyre szélesebb körű és egyre radikálisabb tüntetések, valamint a parlamenti ellenzék nyomásának hatására a konzervatív kormánypárti politikusok számára is elkerülhetlenné vált Okinava kérdésének rendezése. 1961-ben Ikeda miniszterelnök volt az első japán állami vezető, aki az okinavai kérdés megoldását szorgalmazta,²¹ azonban az ügy rendezésére csak jó néhány évvel később, az Ikedát követő Szato Eiszaku által került sor.

Szato 1965. januári washingtoni látogatásán a szigetek Japánnak való visszaadására kérte Johnson elnököt,²² augusztusban pedig – a világháború utáni japán politikai vezetők közül elsőként – meglátogatta Okinavát. Szato első lépésként a gazdasági–pénzügyi segélyek növelésével kísérelte meg fokozni a terület feletti japán befolyást, azonban azzal tisztában volt, hogy a szigetsorozat visszacsatolását – elsősorban a vietnami háború eszkalációja miatt – csak hosszabb távú, széleskörű tárgyalások útján lehetett megvalósítani. A Washingtonnal való megállapodás nehézségeit tetézte, hogy a Szato kormányzat számára a kérdést övező belpolitikai csatározások következtében a hivatalos japán álláspont kialakítása, azaz a Tokió számára legmegfelelőbb „reverziós formula” kidolgozása is komoly problémát okozott. Szato végül úgy határozott, hogy a reverziót követően az okinavai támaszpontokra a Japán területén található amerikai katonai létesítményekkel megegyező szabályok kellett, hogy vonatkozzanak.²³

¹⁹ Buckley [1992] 86–98

²⁰ ld. Marotti [2009]

²¹ Buckley [1992] 116

²² Memorandum [1965]

²³ Kim [1973] 2–5

Az Egyesült Államok bonyolult diplomáciai problémával találta szemben magát. Okinava katonai–stratégiai jelentőségéhez nem fért kétség: a szigetcsoporthoz mind a koreai, mind pedig a vietnami háború alatt az amerikai csapatok egyik kiemelkedően fontos támaszpontjának bizonyult. Emellett – a Pentagon folyamatos kérései ellenére – Japán továbbra sem szerelt fel megfelelő méretű hadsereget, így még mindig az Egyesült Államok védelmére szorult.²⁴ Ugyanakkor a bázisok elleni folyamatos helyi tüntetéssorozatok miatt a terület feletti uralom fenntartása hosszabb távon kétségesnek tűnt. Okinava visszaadása a japán belpolitikai helyzet tükrében is elkerülhetetlennek látszott, Reischauer tokiói nagykövete megfogalmazása szerint „Okinava megtartása Japán elvesztéséhez” vezethetett volna.²⁵ Washington tisztában volt vele, hogy Okinava kérdése könnyen a Szato-kormányzat bukásához vezethetett volna, mely negatívan érintette volna a két ország kapcsolatait, illetve az Egyesült Államok katonai jogosultságait a szigetországban.²⁶ Amint arról már szó esett, érzékeny téma volt a nukleáris fegyverek kérdése is. Szato politikájának hangsúlyos eleme volt az atomfegyver-ellenesség,²⁷ ugyanakkor Washington számára kiemelt jelentőséggel bírt, hogy továbbra is megmaradjanak a nukleáris fegyverek állomásoztatásához való jogai Okinaván.²⁸

A Szato által megfogalmazott feltétel alapvetően két szempontból sértette Washington érdekeit: egyrészt az atomfegyverek kivonását jelentette volna, másrészt az okinavai bázisokra is vonatkozott volna a két ország közti 1960-as védelmi szerződés azon kitétele, melynek értelmében a japánban állomásozó amerikai csapatok csak Tokió beleegyezésével hajthattak végre támadó jellegű hadműveleteket. Az okinavai bázisok katonai–stratégiai jelentőségéből kifolyólag a washingtoni vezérkar ugyanakkor továbbra is megakart tartani a támaszpontokra, illetve az amerikai csapatok bevetésére vonatkozó döntési szabadságát, így a szigetek megtartásának fontossága mellett érvelt.²⁹ Henry Kissinger – aki az elnök külpolitikai főtanácsadójaként a Nixon-kabinet 1969. januári hivatalba lépését követően vette át az ügy rendezésének feladatát – a vezérkar álláspontjával szemben a Japánnal való megegyezés pártján állt. Márciusban egy Nixonnak címzett üzenetében Reischaueréhez hasonló érvek mentén úgy vélte, hogy „a status quo fenntartásának katonai és politikai kockázatai felülmúlták az okinavai bázisok japán fennhatóság alatti, kevésbé szabad üzemeltetésének katonai hátrányait”.³⁰ Aicsi Kiicsi japán külügyminiszter júliusi, illetve Szato novemberi washingtoni látogatása során a felek végül megegyezésre jutottak, s az 1969. november 21-ei Nixon–Szato közös nyilatkozatban deklaráltak, hogy Okinava 1972-re a Szato által vázolt feltételek mellett visszakerül Japán fennhatósága alá.³¹

A reverzióról szóló szerződést 1971. június 17-én kötötték meg.³² A paktum a Nixon–Szato nyilatkozat alapvetései mentén részletesen szabályozta a szigetek japán fennható-

²⁴ JCSM 406 [1967], Memorandum [1967]

²⁵ Buckley [1992] 117

²⁶ NSSM 5 [1969]

²⁷ Szato 1967. december 11-én hirdette meg a „három nem” elvét, illetve egy évvel később a „nukleáris politika négy pillérét”, melyekért 1974-ben Nobel-békedíjat kapott.

²⁸ NSSM 5 [1969]

²⁹ Memorandum [1967]

³⁰ „the military and political risks of seeking to maintain the status quo outweighed the military costs of having somewhat less flexibility in operating the Okinawa bases under Japanese sovereignty” Buckley [1992] 121

³¹ Közös nyilatkozat [1969]. Megjegyzendő, hogy a közös nyilatkozatot követő decemberi japán parlamenti választások a kormányzó Liberális Demokrata Párt hatalmas győzelmét hozták.

³² A San Franciscó-i szerződés harmadik pontja alá tartozó Bonin-szigeteket az Egyesült Államok 1968 során már visszaadta Japánnak. Ezek ugyanakkor az Amami-szigetekhez hasonló-

ság alá való visszajuttatásának konkrétumait. A szerződés értelmében az Egyesült Államok 88 katonai létesítményt tartott meg, míg 46 kisebb jelentőségű intézményt átadott Japánnak, melyekért Tokió 5 év alatt 320 millió dollárt fizetett. A paktum deklarálta továbbá, hogy az okinavai lakosok lemondanak az Egyesült Államokkal szembeni követeléseikről, kivéve amennyiben ezek a hatályos amerikai, illetve a megszállás alatt érvényben volt helyi joggal összeegyeztethetőek; valamint hogy az Okinaván tevékenykedő amerikai üzletembereket és vállalkozásokat nem érheti diszkrimináció a reverziót követően.³³ A fentiek mellett a június 29-ei Kubo–Curtis megállapodásban Japán vállalta, hogy a helyi védelmi feladatok ellátása céljából 1973. július 1-ig 6800 katonát vezényel Okinavára. Az Egyesült Államok okinavai katonai jelenlétével kapcsolatos tiltakozásnak a szerződés megkötése sem vetett véget. A megállapodást mind az okinavai vezetők, mind pedig a japán parlamenti ellenzék élesen támadták: sérelmezték, hogy a kormány nem konzultált megfelelően a helyiekkel a szerződés megkötését megelőzően, illetve hogy az amerikai bázisok mérete a reverziót követően sem csökkent. A fentiek mellett az Egyesült Államoknak a paktum megkötését követő lépései is veszélybe sodorták a reverziós szerződés ratifikációját. A Nixon-sokk, illetve az ezt követő textilkereskedelemmel kapcsolatos viták, valamint a Kínai Népköztársasághoz való amerikai közeledés következtében egyre többen követelték a megállapodás újratárgyalását. A szigetországi tüntetések és sztrájkok közepette a parlament alsóháza november 24-én, míg a felsőház december 22-én ratifikálta a megállapodást.³⁴ Okinava végül 1972. május 15-én visszakerült Japán fennhatósága alá, s az ország 47. prefektúrájává vált.

A szigetek Japánnak való visszaadása rendezte a kérdést övező diplomáciai nézeteltéréseket, valamint helyreállította a helyi lakosság önkormányzathoz való jogát, ugyanakkor a bázisok üzemeltetésére vonatkozóan nem tartalmazott jelentős korlátozásokat az amerikai hadseregre nézve, így végső soron nem oldotta meg az okinavaiak bázisellenességének fő forrását, jelesül a katonai jelenlétnek a mindennapi életükre gyakorolt negatív hatásait. Ebből kifolyólag a bázisok fenntartásával szembeni tiltakozás helyi szinten 1972 után is folytatódott, habár a kérdés időlegesen elvesztette prioritását a magas politikai szint, illetve a japán–amerikai külkapcsolatok szempontjából.

A japán szuverenitás visszaállítása a helyi igazgatási struktúra átalakítása, illetve Okinava prefektúra politikai integrációja mellett a térség gazdasági integrációjával is járt, mely a bázisok, illetve a katonai jelenlét fontosságának helyi megítélésére is hatással volt. Az amerikai megszállás alatt a szigetcsoporthoz elsődleges és szinte egyetlen jelentős bevételi forrását a bázisokkal kapcsolatos, illetve az ott állomásozó amerikai kontingens kiszolgálására irányuló gazdasági tevékenységek, valamint a térségbe irányuló amerikai segélyek jelentették. 1972 után jelentősen megugrott az Okinavára irányuló japán segélyek és befektetések mértéke, mely egyben a prefektúra gazdasági berendezkedésének átalakulásával,³⁵ és ezáltal a katonai létesítmények gazdasági súlyának csökkenésével járt. 1978-ra a turizmusból származó bevételek már meghaladták a katonai jelenlétből követhető bevételeket.³⁶ 1972 és 1987 között a bázisokból származó bevételek részaránya harmadára csökkent.³⁷ A korábban bemutatott bázis-ellenes érvek tehát a japán szuverenitás visszaállítását követően egy újabb, gazdasági jellegű teherrel bővültek, mivel a

an Okinavánál jóval kisebb területtel és lakossággal, illetve csekély katonai jelentőséggel bírtak.

³³ Reverziós Szerződés [1971]

³⁴ Kim [1973] 9–11

³⁵ Egami [1994] 8–11

³⁶ Eldridge [2004] 70–71

³⁷ U.S. Military Issues in Okinawa [2004]

bázisok jelentette bevételek jelentőségének csökkenése mellett a katonai jelenlét egyre inkább a gazdasági növekedés korlátjává kezdett válni.

Az okinavaiak folyamatos elégedetlensége ellenére a kérdés csak az 1990-es évek közepén, egy tragikus esemény következtében került ismét a japán–amerikai kapcsolatok középpontjába. 1995-ben amerikai tengerészgyalogosok elraboltak és megerőszakoltak egy 12 éves okinavai lányt, mely esemény mélyen megrázta a japán közvéleményt, s melynek következményeként ismét lángra kaptak Japánban az amerikai katonai támaszpontokkal kapcsolatos viták. Ez volt az első alkalom, hogy előtérbe kerültek az amerikai katonák által elkövetett bűncselekmények, mely kérdéskör annak ellenére is igen kevés publicitást kapott Okinaván kívül, hogy csak a reverzió óta körülbelül 4800 az amerikai jelenléthez köthető bűneset történt. 1996. szeptember 8-án Okinaván nem kötelező érvényű népszavazást tartottak a bázisokról, melyen a megjelentek 89%-a a katonai jelenlét csökkentése mellett voksolt, habár megjegyzendő, hogy a részvétel mindössze 59%-os volt.³⁸

Az incidenst követően a magas politikai szinten is párbeszéd indult Washington és Tokió között a probléma enyhítésére, illetve a bázisok területének csökkentésére. Az okinavaiak által már évtizedekkel korábban megfogalmazott sérelmek ismét napvilágra kerültek, melyekre a széleskörű közfelháborodás következtében mind az amerikai, mind pedig a japán kormány kénytelen volt megoldást keresni. Mint az már említésre került, az 1972-es reverzió nem járt a bázisok számának és területének csökkenésével, így az amerikai katonai műveletek továbbra is jelentős negatív hatással voltak a lakosok mindennapi életére, a bűncselekmények mellett elsősorban a zaj- és környezetszennyezésből kifolyólag. Ezen problémák súlyát emelte, hogy a sziget gazdasági fejlődésével párhuzamosan a támaszpontok körüli területek folyamatosan beépültek, így számos légbázis és gyakorlóterület került lakóövezetek szomszédságába. Az okinavaiak elégedetlenségét tetézte, hogy a visszacsatolást követően a Japán területének mindössze 0,6%-át kitevő prefektúra a szigetországi amerikai létesítmények közel 75%-ának adott otthont, melyek a sziget teljes területének 18%-át foglalták el.³⁹

Mindezek ellenére az incidenst megelőzően az Egyesült Államok a hidegháborús időszak lezárulta ellenére sem tervezte az Okinavai kontingens csökkentését. A Koreai-félsziget, illetve a Tajvani-szoros térségének biztonsági kockázatai miatt a Pentagon 1995. februári, Joseph Nye által jegyzett jelentése legalább 100 000 amerikai katona állomásoztatását tartotta szükségesnek a régióban.⁴⁰ Az okinavai kérdés vizsgálatára 1995. november 2-án felállítottak egy japán–amerikai bizottságot (*Special Action Committee on Okinawa – SACO*), mely 1996. december 2-ai zárójelentésében 11 katonai létesítmény átadását irányozta elő, mely az okinavai amerikai bázisok 21%-át jelentette, továbbá a zajszennyezés, illetve az egyes műveletek által okozott kellemetlenségek csökkentésére vonatkozóan is tett javaslatokat. A jelentés emellett az 1960-as védelmi szerződésnek a Japánban szolgálatot teljesítő amerikai katonákra vonatkozó rendelkezéseinek (*Status of Force Agreement – SOFA*, a védelmi szerződés VI. cikke) részleges felülvizsgálatát is javasolta,⁴¹ amely téma elsősorban az 1995-ös incidenset követő kiadatási procedúrák, illetve az azokhoz kapcsolódó közfelháborodás következtében került napirendre.

³⁸ Eldridge [2004] 99

³⁹ US Military Issues in Okinawa [2004]

⁴⁰ Eldridge [2000] 2

⁴¹ SACO [2006]

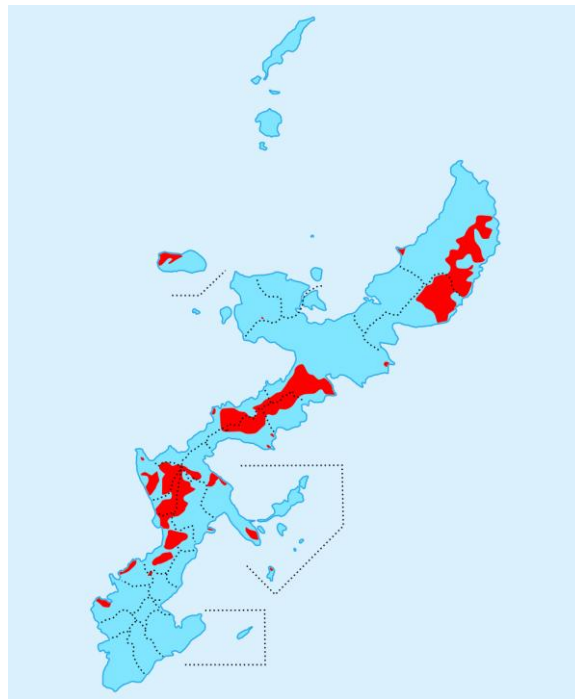

A futenmai légibázis

A SACO jelentésben foglaltak végrehajtására nagyrészt sor került, azonban egyes kérdések, elsősorban a futenmai légibázis, illetve a nagoi helikopterleszálló ügyei nem kerültek megoldásra. A SACO jelentés melléklete a futenmai létesítmény visszaadását csak a bázis funkcióinak fenntartása mellett tartotta kivitelezhetőnek, azaz végső soron a támaszpont szigeten belüli, egy, a jelenleginél gyéribben lakott területre történő áthelyezését irányozta elő, melyet a helyi lakosság és az érintett önkormányzatok élesen elleneztek.⁴² 2005-ben az Egyesült Államok felajánlotta, hogy 2014-ig egy 8000 fős kontingensét hajlandó áthelyezni Guam szigetére, mely által lehetőség nyílhat katonai létesítmény, köztük a futenmai támaszpont visszaadására. Ugyanakkor ennek feltételeként Washington továbbra ragaszkodott hozzá, hogy az érintett bázisok funkciói továbbra is biztosítva legyenek Okinaván, mely egyfelől a henokoi (nagoi) létesítmény bővítésével, valamint egy új támaszpont kialakításával járna, s mely beruházások pénzügyi terheit Japán állná. A fentiekről Bush elnök és – az egyébként igencsak Amerika-barát – Koizumi miniszterelnök 2005. október 29-én meg is állapodott, a tervezet kivitelezéséről szóló „road-map”-et 2006. május 1-jén fogadták el. A fenti két megállapodást egy 2009. február 17-ei egyezmény keretein belül az Obama kormány is megerősítette, valamint a tervezet finanszírozásának kérdésére is pont került. A helyi lakosság és egyes önkormányzati vezetők azonban továbbra sem voltak hajlandóak elfogadni e tervezetet, számos környezetvédelmi és alkotmányjogi panasszal, illetve – a korábbiakhoz hasonlóan – tüntetésekkel próbálták meg elgáncsolni az áthelyezést. Habár a fenti megállapodás jelentősen csökkentené az amerikai létesítmények által elfoglalt területek méretét, a helyiek egyrészt ellenzik a futenmai bázis funkcióit kiváltó új létesítmények megépítését, másrészt közvélemény-kutatási adatok alapján nem elégednének meg a támaszpontok számának és területének részleges csökkentésével, hanem az amerikai katonai jelenlét teljes felszámolását akarják elérni.

⁴² A futenmai bázist érintő viták mellett a 2000-es évek során két fontosabb incidenst kell megemlíteni: 2004-ben egy helikopter zuhant le egy támaszpont melletti lakott területre, míg 2008-ban egy 14 éves lány megerőszakolásával vádoltak meg egy amerikai katonát.

A 2009. szeptemberi kormányváltást követően úgy tűnt, hogy mind Okinava ügyében, mind pedig az Egyesült Államokkal fennálló szövetségi viszony tágabb kérdéskörében irányváltás fog bekövetkezni Japán részéről. A Japán Demokrata Párt elnöke, az ország későbbi miniszterelnöke, Hatojama Jukio a választási kampány során a szövetségi viszony felülvizsgálatát, illetve „egyenlőbb alapokra helyezését” ígérte, emellett kijelentette, hogy a japán külpolitikának az Egyesült Államok helyett a kelet-ázsiai térségre kell koncentrálnia. Hatojama emellett a 2005-ös és a 2009. februári egyezmények felülvizsgálatát is kilátásba helyezte, az azokban foglaltaknál radikálisabb báziscsökkentést akart elérni. A hangzatos célkitűzések ellenére a Hatojama beiktatását követően erős amerikai ellenállásba ütközött Okinava kérdésében, Obama elnök ugyanis kiállt a 2005-ös és 2009-es megállapodások mellett, így a japán diplomácia erőfeszítései ellenére nem történt változás a kérdésben.⁴³ Hillary Clinton külügyminiszter 2010. májusi tokiói látogatása alkalmával bejelentette, hogy a két ország tartani fogja magát a korábbi megállapodásokhoz, amit Hatojama az Észak-Korea által jelentett biztonsági kihívással magyarázott, s egyúttal bocsánatot kért az okinavai lakosságtól a bázisok által rájuk rótt terhek miatt. Az okinavai fiaskó következtében Hatojama 2010 júniusában lemondani kényszerült,⁴⁴ utódja, Kan Naoto beiktatását követően pedig – azután, hogy elődjéhez hasonlóan bocsánatot kért az okinavaiaktól, – úgy fogalmazott, hogy az amerikai–japán szövetség továbbra is Japán és a kelet-ázsiai térség biztonságának alapja, az Okinavai katonai jelenlét pedig elengedhetetlen a szigetország védelmének biztosításához.

Az okinavai amerikai katonai bázisok

⁴³ A japán kormány megpróbálkozott a bázisok országon belüli áthelyezésével is, azonban Japán többi prefektúrája mellett, hogy együttérzéséről biztosította Okinavát, nem volt hajlandó az amerikai csapatok befogadására.

⁴⁴ Nem ez volt az első eset, hogy a japán miniszterelnök az amerikai szövetség miatt bukott meg. Az 1960-as védelmi szerződést követően Kisi államfő is lemondott, míg az okinavai reverziós szerződés ratifikációja után Szato is visszavonult a politikai élettől – habár ő így is a Japánban rendkívül hosszú időnek számító 8 évig volt miniszterelnök, valamint visszavonulása nem kizárólag Okinava kérdéséhez volt köthető.

Amint azt Kan szavai is mutatják, a bázisokkal kapcsolatos széleskörű tiltakozások ellenére valószínűtlen, hogy a közeljövőben jelentős változás következzen be a kérdésben. Okinava kérdését a két ország sajátos egymásra utaltsága jellemzi, miután a bázisok mind Washington, mind pedig Tokió számára kiemelt jelentőséggel bírnak. Az Egyesült Államok Japánban állomásozó kontingenseit csak részlegesen, és csak nagy nehézségek árán tudná áthelyezni a régióba, így az ország kelet-ázsiai katonai jelenléte szempontjából elengedhetetlen az okinavai támaszpontok megtartása. Japán pedig, miután – alkotmánya kilencedik cikkelyének korlátozásai következtében – csak igen csekély állományú és hadműveleti képességű hadsereggel rendelkezik, továbbra is az Egyesült Államok védelmére szorul, különösképpen a kelet-ázsiai térség nagyhatalmainak egyre intenzívebb fegyverkezésének fényében. Mindezek fényében az Okinava kérdését övező, évtizedeken átívelő belpolitikai viták, illetve helyi szintű tiltakozási mozgalmak megmozdulásai ellenére a sziget katonai jelentőségéből kifolyólag a bázisok minden bizonnyal még hosszú ideig maradnak.

Irodalom

Monográfiák

- Buckley, Roger [1992]: *US–Japan Alliance Diplomacy 1945–1990*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Eldridge, Robert D. [2001]: *The Origins of the Bilateral Okinawa Problem: Okinawa in Postwar U.S.–Japan Relations, 1945–1952*. Garland Publishing, New York.
- Sarantakes, Nicholas E. [2000]: *Keystone: The American Occupation of Okinawa and U.S.–Japanese Relations*. Texas A&M University Press, Austin.
- Tandzi Mijume [2006]: *Myth, Protest and Struggle in Okinawa*. Routledge, Abingdon.

Tanulmányok

- Aldous, Christopher [2003]: Achieving Reversion: Protest and Authority in Okinawa, 1952–70. *Modern Asian Studies*, 37. évf. 2. sz., 485–508. old.
- Braibanti, Ralph [1954]: The Ryukyu Islands: Pawn of the Pacific. *The American Political Science Review*, 48. évf. 4. sz., 972–998. old.
- Marotti, William [2009]: Japan 1968: The Performance of Violence and the Theater of Protest. *American Historical Review*, 114. évf. 1. sz., 97–135. old.
- Mendel, Douglas H. Jr. [1975]: Okinawan Reversion in Retrospect. *Pacific Affairs*, 48. évf. 3. sz., 398–412. old.
- Egami Takajosi [1994]: Politics in Okinawa since the Reversion of Sovereignty. *Asian Survey*, 34. évf. 9. sz., 828–840. old.
- Eldridge, Robert D. [2000]: Okinawa and the Nago heliport problem in the US-Japan relationship. *Asia-Pacific Review*, 7. évf. 1. sz., 137–156. old.
- Eldridge, Robert D. [2004]: *Post-Reversion Okinawa and U.S.–Japan Relations: A Preliminary Survey of Local Politics and the Bases, 1972–2002*. Center for International Security Studies and Policy, Oszakai Egyetem, Oszaka.
<http://www2.osipp.osaka-u.ac.jp/~eldridge/Articles/2004/Postreversion%20Okinawa%20study.pdf>

- Higa Mikio [1963]: Okinawa: Recent Political Developments. *Asian Survey*, 3 évf. 9. sz., 415–426. old.
- Kim, Hong N. [1973]: The Sato Government and the Politics of Okinawa Reversion. *Asian Survey*, 13. évf. 11. sz., 1021–1035. old.
- Sneider, Daniel C. [2007]: The United States and Northeast Asia: the Cold War Legacy. In: Shin, Gi-Wook – Sneider, Daniel C. (szerk.): *Cross Currents: Regionalism and Nationalism in Northeast Asia*. Brookings Institution Press, Washington D.C. 259–275. old.
- Torijama Acusi [2003]: Okinawa's 'Postwar': Some Observations on the Formation of American Military Bases in the Aftermath of Terrestrial Warfare. *Inter-Asia Cultural Studies*, 4. évf. 3. sz., 400–418. old.
- Ota Maszahide – Mijagi Ecudzsiro – Hoszaka Hiroshi [1987]: *A Comprehensive Study on U.S. Military Government on Okinawa*. Rjúkjúí Egyetem, Nisihara. <http://ir.lib.u-ryukyu.ac.jp/handle/123456789/13849>

Dokumentumok

- JCSM 406 [1967], 7/20/67, Future Use of Ryukuan Bases.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki9_a.htm
- Memorandum [1965] Conversation, Rusk/Sato, 1/13/65, U.S.-Japan Relations and Related World Problems. http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki6_a.htm
- Memorandum [1967] JCS Chairman Wheeler to Secretary of Defense McNamara, 8/7/67, Reversion of Okinawa and the Bonins.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki10_a.htm
- Memorandum [1969/1]: Ambassador Brown to Secretary Rogers, 4/29/69. NSC Meeting April 30 - Policy Toward Japan.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki1_a.htm
- Memorandum [1969/2]: Davis to Office of the Vice President, etc., 4/29/69, U.S.-Japanese Relationship. http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki2_a.htm
- Memorandum [1969/3] Conversation, Nixon/Sato, 11/19/69.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki5_a.htm
- Közös Nyilatkozat [1969]: Joint Statement by President Nixon and Prime Minister Eisaku Sato, 1969. november 21.
<http://www.niraikanai.wvma.net/pages/archive/sato69.html>
- NSDM 13 [1969]: Policy Toward Japan, 5/28/69.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki4_a.htm
- NSSM 5 [1969] Part III: Okinawa Reversion.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/japan/okinawa/oki3_a.htm
- Reverziós Szerződés [1971]: Agreement Between the United States of America and Japan Concerning the Ryukyu Islands and the Daito Islands, 1971. június 17.
<http://www.niraikanai.wvma.net/pages/archive/rev71.html>
- SACO [1996]: The SACO Final Report, 1996. december 2.
<http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/security/96saco1.html>
- San Franciscó-i Békeszerződés [1951]
<http://www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm>

U.S. Military Issues in Okinawa [2004]. Military Base Issues Office, Okinawa Prefectural Government.

<http://www3.pref.okinawa.jp/site/contents/attach/7005/pamphlet%28English%29.pdf>